

+

ΜΟΥΚΟΣ / 15255

2045

ΘΡΑΚΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
«ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ»

ΚΑΙ ΤΗΣ
«ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ»

Βραβευθέντων υπό της 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν καὶ τῆς ἐν Παρισίοις
'Εταιρίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν 'Ελληνικῶν Σπουδῶν

ΣΕΙΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΑΘΗΝΑΙ 1980 - 1981

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΑΤΣΙΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δ. ΜΟΥΚΑΝΟΥ

M. A. (Heidelberg), Δρος Φιλοσοφίας (Αθήναι)

**Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΙΤΣΕ
ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΞΙΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ**

**Ἐπισημάνση καιρικῶν στιγμῶν στό διονυσιακό
καί ἀπολλώνειο πνεῦμα**

Στή μελέτη μας αὐτή θά προσπαθήσουμε νά ἀναπτύξουμε ὀρισμένες παρατηρήσεις, τίς ὁποῖες κερδίζουμε ἀπό τό ἔργο τοῦ Νίτσε «Ἡ γέννηση τῆς τραγωδίας ἀπό τό πνεῦμα τῆς μουσικῆς», τό ὁποῖο ὁ Νίτσε ἐδημοσίευσε τό 1872, χωρίς νά ἐμπλακοῦμε καί νά ἀναλύσουμε τοὺς ἐνδοιασμούς καί τίς ἀντιρρήσεις τοῦ νεαροῦ τότε φιλολόγου καί κατόπιν μεγάλου ἑλληνιστοῦ Βιλαμόβιτς, δεδομένου ὅτι ἀπό τήν ἄλλη πλευρά δύο ἐξ ἴσου μεγάλοι ἄνδρες τῆς τότε γερμανικῆς ἐπιστήμης, ὁ Ἔρβιν Ρόντε καί ὁ Γιάκομπ Μπόρκχαρντ, ὑπεστήριξαν τίς ἀπόψεις τοῦ Νίτσε.

Στό ἔργο αὐτό τοῦ Νίτσε δέν δίνεται μόνο μιά ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τραγωδίας, ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὐτή ἔχει σκοπό μέ τήν ἀνάλυση τοῦ διονυσιακοῦ στοιχείου νά φανερώσει τήν ψυχική ἰδιοσυστάσια τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνα καί μ' αὐτό τόν τρόπο δίνει μιά πρώτη ψυχολογία τοῦ διονυσιακοῦ φαινομένου.

Ἡ ἀρχαία τραγωδία παρουσιάζεται ἀπό τόν Νίτσε ὡς μιά σύνθεση τοῦ μακροῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ τῶν ἐνστικτιωδῶν δυνάμεων τῆς διονυσιακῆς λατρείας μέ τόν προέχοντα γενετήσιο χαρακτήρα καί τῶν δυνάμεων τῆς ἀπολλώνειας λατρείας, οἱ ὁποῖες ἀντιπροσωπεύουν τήν ρυθμιστική καί ἀνασταλτική λειτουργία τῶν ἐνστίκτων καί οἱ ὁποῖες εἶναι θεά ἑνός ἄλλου κόσμου. Τό διονυσιακό στοιχεῖο προέρχεται κατὰ τόν Νίτσε ἀπό τό πνεῦμα τῆς μουσικῆς καί εἶναι ἡ ἀρχαιότατη μορφή τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας μέ μοναδικό ἀντικείμενο τά βήσσανα τοῦ Διονύσου, ὁ ὁποῖος ἦταν καί ὁ μοναδικός ἥρωας τῆς σκηνῆς.

Τά ἀπολλώνεια στοιχεῖα ἐνέχουν οὐσιώδη σημασία γιά τήν ἐρμηνεία τῆς γέννησης τῆς τραγωδίας, διότι χωρίς αὐτά οἱ ἀβυσσαλέοι κόσμοι τῆς διονυσιακῆς μέθης θά παρέμεναν κόσμοι τυφλοί καί ἄχρως εἶδος καί δέν θά ἐλάμβαναν ποτέ μορφή καί ἐποπτική δράση, δηλαδή δέν θά ἐδημιουργεῖτο σκηνή. Ὅπως ὁ Διόνυσος εἶναι ὁ θεός τῆς ὀρχήστρας, ἔτσι ὁ Ἀπόλλων εἶναι ὁ θεός τῆς σκηνικῆς προῦθολῆς καί δράσης, ὁ δημιουργός τῆς παράστασης, ὁ μαντικός θεός πού στή μορφή του παράσταναν οἱ Ἕλληνες τό ὄνειρο. Ὁ Διόνυσος δέν θά ἐγίνετο ποτέ μέγας θεός καί δέν θά ὀνομάζετο πατέρας τῆς τραγωδίας, ἄν δέν συναντοῦσε καί δέν γινόταν φίλος κάποτε μέ τόν κατ' ἐξοχήν ἐλληνικό θεό τοῦ μέτρου, τῆς ἀρμονίας καί τῆς αὐτογνωσίας, τόν ἀτάραχο καί γαλήνιο δελφικό Ἀπόλλωνα (ἠθική θεότητα), ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ θεοποιημένη μορφή τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξατομίκευσης. Ἡ συνάντηση αὐτή καί συμφιλίωση ἀποτελεῖ κατά τόν Νίτσε τό σημαντικώτερο γεγονός στήν ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θρησκείας ἀλλά καί μιᾶς φάσεως τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

Τά ὀνόματα, στά ὁποῖα παραπέμπει ὁ Νίτσε στό ἔργο του, εἶναι ὁ Σοπενχάουερ καί ὁ Βάγκνερ. Ἀπό τόν Σοπενχάουερ δανείζεται τήν ἐννοια τῆς «Βούλησης», τῆς ζωϊκῆς ὀρμῆς, τοῦ κόσμου τῶν ἐνστικτων, καί ἀπό τόν Βάγκνερ τήν μουσική, τῆς ὁποίας δέχθηκε τήν ἐπίδραση. Ἐχοντας αὐτές τίς προῦποθέσεις ὁ Νίτσε κλίνει πρὸς τήν ἄποψη τῆς καταγωγῆς τῆς τραγωδίας ἀπό τήν διονυσιακή λατρεία. Ὁ χορός τῶν Σατύρων τοῦ Διόνυσου εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἐπανέρχεται στήν ἀρχέγονη ταύτιση μέ τήν φύση διά μέσου τοῦ ἀθυρομήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐτσι ἀπό τό πνεῦμα τῆς μουσικῆς γεννιέται κατά τόν Νίτσε τό ἔργο τῆς τραγικῆς τέχνης. Συνεπῶς τό ἀληθινό πρωταρχικό δράμα ἦταν κατά τόν Νίτσε χορός καί μόνο χορός. Ἡ πρωτόγονη δηλαδή μορφή τῆς τραγωδίας ἦταν ὁ χορός καθ' ἑαυτόν δίχως σκηνή. Ὁ χορός αὐτός τῆς ἐλληνικῆς τραγωδίας ἦταν τό σύμβολο ὅλου τοῦ παράφορου ἀπό τή διονυσιακή μέθη πλήθους.

Ὁ Σάτυρος ὡς διονυσιακός χορευτής ζεῖ μέσα σέ μιά θρησκευτική πραγματικότητα πού τήν καθιερώνουν ὁ μῦθος καί ἡ λατρεία. Τό ἀμεσώτερο ἀποτέλεσμα τῆς διονυσιακῆς τραγωδίας μέ τόν χορό τῶν Σατύρων εἶναι ὅτι οἱ πολιτικοί θεσμοί καί ἡ κοινωνία, ὅ,τι δηλαδή χωρίζει τούς ἀνθρώπους ἀναμεταξύ τους, ἐξαφανίζεται μπροστά σ' ἕνα ἀσυγκράτητο συναίσθημα, τό ὁποῖο τούς ἐπαναφέρει στήν κατάσταση τῆς πρωταρχικῆς συνταύτισης μέ τή φύση μέσα σέ ἕνα ξεχειλίσμα ζωτικότητας.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά φέρουμε στό νοῦ μας τήν πρωτόγονη μαγική καί ἀνεξέλικτη περίοδο, κατά τήν ὁποία οἱ ἄνθρωποι χόρευαν ἀπό ἐνθουσιασμό γύρω ἀπό τήν φωτιά - θεό ἢ γύρω ἀπό ἕνα ζῶο ἢ δένδρο (τό τότε) καί ἔτρωγαν τό τοτεμικό ζῶο ταυτιζόμενοι ἔτσι μέ τόν θεό - τοτέμ. Ἐτσι

γίνονταν ένθεοι (έν τῷ θεῷ). Οί λάτρες τοῦ θεοῦ Διόνυσου πίνοντας τό ἱερό του ποτό καταλαμβάνονταν ἀπό ὑστερικά παραληρήματα ἐξ αἰτίας τῆς μεθυστικῆς επίδρασῆς του, τά ὅποια εἶχαν χαρακτηῖρα θρησκευτικοῦ ένθουσιασμοῦ καί ἔκστασης, μέσα στήν ὁποία ζοῦσαν τήν λήθη τοῦ παρελθόντος καί τοῦ παρόντος. Ὁ πρωτόγονος ένθουσιασμός τῶν Σατύρων, γιά τόν ὁποῖο ὀμιλεῖ ὁ Νίτσε, εἶναι ἕνας ένδιονυσιασμός, διότι ἡ ἔκσταση καί ἡ ταύτιση ἀποτελοῦν στοιχεῖα τῆς διονυσιακῆς λατρείας. Ἡ μεταφυσική παρηγοριά, γράφει ὁ Νίτσε, πού μᾶς δίνει κάθε ἀληθινή τραγωδία, ἡ σκέψη ὅτι ἡ ζωή στοῦ θάθους τῶν πραγμάτων καί σέ πείσμα τῆς ἀστάθειας τῶν φαινομένων παραμένει ἰσχυρή καί πασίχαρις, αὐτή ἡ παρηγοριά παρουσιάζεται κάτω ἀπό τήν μορφή τοῦ χοροῦ τῶν Σατύρων, τοῦ χοροῦ τῶν φυσικῶν ὄντοτήτων, τοῦ ὁποῖου ἡ ζωή ὑφίσταται κατά τρόπο ἀνεξίτηλο πίσω ἀπό κάθε πολιτισμό καί πού παρά τίς μεταμορφώσεις τῶν γενεῶν πού ἔρχονται καί τίς μεταλλαγές τῆς ἱστορίας ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἀναλλοίωτος (ἡ ἴδια ἀνθρώπινη φύση ὅπως θά ἔλεγε ὁ Θουκυδίδης). Μέ τούς ρυθμικούς τόνους αὐτοῦ τοῦ χοροῦ ἀναζωογονεῖται ἡ θάθεια ψυχή τοῦ Ἑλληνα, ἡ τόσο ἀπαράμιλλα ἰκανή νά συναισθάνεται καί τήν πιό σκληρή ὀδύνη.

Ὁ χορός τῶν Σατύρων ὑπῆρξε γιά τόν Νίτσε ἡ σωτηρία τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Ὁ Σάτυρος ἦταν ὁ πρωταρχικός τύπος τοῦ ἀνθρώπου πού ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ τόν ἔκανε παράφορο. Ἦταν ἕνας σύντροφος συμπάσχων, γιατί αὐτός ζοῦσε τούς πόνους τοῦ θεοῦ, τή θάθεια αὐτή φωνή τῆς φύσης, ἡ ὁποία ἦταν σύμβολο τῆς σεξουαλικῆς παντοδυναμίας τῆς φύσης, τήν ὁποία ὁ Ἑλληνας θεωροῦσε μέ δέος καί κατάπληξη. Ἐδοκίμαζε δέ ἔκσταση, ὅταν ἔβλεπε γυμνά καί ἀναλλοίωτα τά μεγαλόπρεπα χαρακτηριστικά τῆς φύσης. Ὁ χορός τῶν Σατύρων ὑπῆρξε γιά τόν Νίτσε τό ζωντανό ὄχυρό ἐνάντια στήν ἔφοδο τῆς πραγματικότητας, στήν ὁποία ἰσχύει ἡ παντοδύναμη ὄντολογική ἀρχή τῆς ἀτομικότητας. Ὁ κατά φύσιν διονυσιακός ἄνθρωπος ὑπερνικάει τήν ἀρχή τῆς ἀτομικότητας, ἐπικοινωνεῖ κατ' οὐσίαν μέ τήν ἐνότητα τῆς φύσης καί συγχωνεύεται μέ τήν παγκόσμια Βούληση. Ὁ Σάτυρος ἐκπροσωπεῖ τόν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄγευστος παντός πολιτιστικοῦ ἀγαθοῦ καί ἄμοιρος πνευματικῆς καλλιέργειας, ζεῖ ξεκομμένος ἀπό κάθε ἠθικό καί κοινωνικό δεσμό καί ἀγνοεῖ τούς περιορισμούς τοῦ χώρου καί τοῦ χρόνου, τά ὄρια τοῦ ἐγώ καί τοῦ σύ. Εἶναι ὁ πρωταρχικός ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος στερούμενος παρελθόντος καί ἱστορίας ζεῖ σέ ἀπόλυτη ἐνότητα μέ τούς ἄλλους παραδομένος σέ διαρκῆ ἔκσταση καί ένθουσιασμό, σέ μία κατάσταση ἔπαρσης καί ὑπερβολῆς, τιτανισμοῦ καί βαρβαρότητας, ἀντίθετη πρὸς τήν ἀπολλώνεια σφαῖρα.

Σέ κάποιο σημεῖο ὅμως οἱ ψυχικές ἐκρήξεις τοῦ διονυσιακοῦ χοροῦ ὑπερεκχειλίζονται καί μεταμορφώνονται ἀκατάπαυστα σέ εἰκόνες ἀπολλών-

νειες. Αυτή είναι ή κατάσταση του απολλώνειου όνειρου, όπου ένας νέος κόσμος φωτεινότερος, συναρπαστικότερος γεννιέται και μεταμορφώνεται κάτω από τά μάτια μας. Τό απολλώνειο πνεύμα μάς αποσπά από τήν διονυσιακή κατάσταση ένθουσιάζοντάς μας για τά άτομα, χορταίνει τό άπληστο ένστικτό μας για όμορφιά και για μορφές ύπέροχες, ξετυλίγει μπροστά μας εικόνες τής ζωής και κεντρίζει τήν σκέψη μας νά συλλάβει τό βαθύτερό τους νόημα, νά εισδύσει μέχρι τή ζωτική άρχή, ή όποία καλύπτεται από τά σύμβολα αυτά. Μέ τή δύναμη έπειτα τής ήθικης διδαχής και τής συγκίνησης τό απολλώνειο πνεύμα αποσπά τόν άνθρωπο από τήν όργιαστική αυτοεκμηδένιση και παρ' όλο τόν καθολικό χαρακτήρα τών διονυσιακών ένδεχομένων τόν παρασύρει νά φαντασθεί. Συνεπώς πρέπει νά θεωρήσουμε τόν τραγικό μύθο ως μία συμβολική παράσταση τής διονυσιακής σοφίας μέ απολλώνεια καλλιτεχνικά μέσα κάτω από τήν μορφή μις αδελφικής συμμαχίας τών δύο καλλιτεχνικών θεοτήτων. .

Μετά από τίς παραπάνω αναπτύξεις είναι τώρα δυνατόν νά κατανοήσουμε και τίς θέσεις του Νίτσε για τό τέλος τής αρχαίας τραγωδίας τό όποιο όλέπει έπερχόμενο μέ τόν Εύριπίδη. Τήν πρόσφορη λύση του από μηχανής θεού θεωρεί ως τραγική παραφωνία όπως και τή πίστη, ότι ό κόσμος μπορεί νά βελτιωθεί μέ τή γνώση και τήν έπιστήμη. Αυτά ήσαν για τόν Νίτσε μεγάλα λάθη, γιατί οί μυστικότερες ζωτικές άρχές τής ψυχής του λαού, ό λαός τών τραγικών μυστηρίων ήταν εκείνος, ό όποιος έπολέμησε τούς Πέρσες, ό λαός αυτός πού τόσο βαθειά είχε συνταραχθεί από τούς σπασμούς του διονυσιακού πνεύματος και τόσο βαθειά είχε συνταράξει και τήν ψυχή του Νίτσε.

Μέ τόν Εύριπίδη ό θεατής μεταφέρεται στή σκηνή. Τό σημείο αυτό τής ιστορίας προξενεί στον Νίτσε άγωνιώδη κατάσταση. 'Η έλληνική τραγωδία, λέγει ό Νίτσε, πεθαίνει αυτοκτονώντας. 'Ο μέγας Πάν απέθανε, ό δέ άνθρωπος τής καθημερινής ζωής έξέρχεται από τίς γραμμές τών θεατών και κατακλύζει τήν σκηνή. Αυτό ήταν πού δέν μπορούσε ποτέ νά φαντασθεί ό Νίτσε, γι' αυτό ή τραγωδία έχει πλέον γι' αυτόν πεθάνει. 'Ο χορός και ό τραγικός ήρωας δέν ύπάρχουν όπως πριν. Τό διονυσιακό ένστικτο και τό απολλώνειο πνεύμα δέν ύπάρχουν. Τό κοινό μέ τόν Εύριπίδη αποβάλλει τό πρωταρχικό και παντοδύναμο διονυσιακό στοιχείο και κτίζει από τήν άρχή τήν τραγωδία σε μία βάση μή διονυσιακή. 'Ο Διόνυσος είναι πιά διωγμένος από τήν τραγική σκηνή και μάλιστα διωγμένος από μία δαιμονική δύναμη, ή όποία μιλούσε μέ τό στόμα του Εύριπίδη. 'Η θεότητα αυτή ήταν ό Σωκράτης, ένας πρωτοφανέρωτος δαίμονας, όπως λέει ό Νίτσε. 'Από τόν νέο αυτό ανταγωνισμό μεταξύ του διονυσιακού στοιχείου και του σωκρατικού ήθικου πνεύματος χάνεται για τόν Νίτσε ή

έλληνική τραγωδία, ό άπαράμιλλος ναός σωριάζεται και γίνεται έρείπια. Αίτια ήταν ή οικοδόμηση του δράματος σέ μή διονυσιακό θεμέλιο. Για τό πράγμα αυτό ή ψυχή του Νίτσε συνταράζεται. Οί Έλληνες, λέγει, έχασαν τίς δυό θεότητες τους, τόν Άπόλλωνα και τόν Διόνυσο, τήν πλουστική άπολλώνεια τέχνη και τήν χωρίς μορφές τέχνη, τήν τέχνη του Διόνυσου. Ό Άπόλλων ήταν ό θεός όλων των δημιουργικών ίκανοτήτων των μορφών, ό θεός του φωτός ενώ ή διονυσιακή κατάσταση ήταν μέθη και όρμη, ή όποία παρέσυρε τό άτομο και τό έφερνε στή λήθη του έαυτου του, τό εκμηδένιζε. Ό Άπόλλων ως ήθικη θεότητα άπαιτούσε από τους πιστούς του τό μέτρο, τήν αυτογνωσία. Στή διονυσιακή κατάσταση ή ίσορροπία και τό μέτρο του ατόμου γκρεμίζονταν μέσα στή λήθη του έαυτου του και άπεκαλύπτετο τό άμέτρο. Αυτή ή κατάσταση και ή μέθη του καλλιτεχνικού ένθουσιασμού δέν έπυρόλησε ποτέ τόν Σωκράτη.

Η διαταραχή έπειτα του ρόλου του χορου που σιγά-σιγά γινόταν από τόν Σοφοκλή ύπηρεξε σταθμός τής εκμηδένισης του χορου και μία αντιδιονυσιακή τάση. Παρόμοια τάση ύπηρεξε και ή διαλεκτική, ό από σκηνης φιλόσοφος, ό όποιος έδιωξε τήν μουσική και τήν διονυσιακή τέχνη. Μπροστά σ' αυτές τίς νέες τάσεις ό Νίτσε τονίζει, ότι οι Έλληνες είναι τά αιώνια παιδιά και γι' αυτό στήν τραγική τέχνη είναι μόνο παιδιά που δέν γνωρίζουν τί ύπέροχο παιχνίδι διαπλάσθηκε στα χέρια τους και θά τό θρυμματίσουν. Ό πόθος του πνεύματος τής μουσικής για ένα πλαστικό και μυθικό φανέρωμα, που όλοένα άνδρώνεται, πέφτει σιγά-σιγά ύστερα από μία ύπέροχη άνθηση. Έτσι για τόν Νίτσε αν ή άρχαία τραγωδία παραστράτησε από τόν δρόμο της έξ αίτίας μιås τάσης προσανατολισμένης πρός τήν γνώση και τόν όπτιμισμό τής τότε έπιστήμης, αυτό δείχνει ότι ύπάρχει αιώνια πάλη ανάμεσα στή θεωρητική και τήν τραγική κοσμοθεωρία.

Τό ασφαλές και διεισδυτικό ένστικτο του Άριστοφάνη αναμφισδήτητα διέγινωσσε κατά τόν Νίτσε τήν αλήθεια, όταν συνένωσε σέ κοινό αντικείμενο μίσους τόν Σωκράτη, τήν τραγωδία του Ευριπίδη και τήν μουσική των νέων διθυράμβων και άναγνώρισε σ' αυτά τά τρία φαινόμενα τά στίγματα ενός εκφυλισμένου πολιτισμού. Ήταν περίλαμπρη ή νίκη του αντιδιονυσιακού πνεύματος, όταν αυτό έπέτυχε στό νέο διθύραμβο νά άποξενώσει τή μουσική από τήν ίδια της τή φύση και νά τήν κάνει σκλάβα τής φαινομενικότητας.

Όπως συμπεραίνουμε από τίς παραπάνω αναλύσεις, τραγωδία για τόν Νίτσε είναι ό πρωταρχικός διθύραμβος και όχι εκείνη ή έξελιγμένη μορφή ή όποία μετέφερε τόν θεατή στή σκηνη. Αυτό δέβαια για μας σήμερα μπορεί νά είναι άπαραδέκτο, έφ' όσον μέ τήν έξέλιξη ή τραγωδία έγινε μεγάλη τέχνη. Ό Νίτσε μένει στό πρωτόγονο πάθος που είναι συνυπόστατο μέ τή

μουσική και τῆ ζωϊκή ὁρμή, μένει στὸν πρωτόγονο τραγικό ἥρωα καὶ δὲν δέχεται τὸν ἥρωα, ὁ ὁποῖος στὴν ἀκμὴ τῆς τραγωδίας ἀντιμετωπίζει τὸν κόσμο καὶ τὴν μοῖρα κατάματα. Ἐπειτα δὲν μπορούμε νὰ ἀποδεχθοῦμε τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ Νίτσε γιὰ τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Εὐριπίδη. Ὁ Νίτσε δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ μεγαλεῖο τῆς σωκρατικῆς μορφῆς, ὅπως αὐτὸ παρουσιάζεται μέσα στὰ πλατωνικά κείμενα. Βλέπει τὸν Σωκράτη ὡς ἓνα στυγνὸ λογοκρατικό καὶ ἀντίπαλο τοῦ Διόνυσου. Ὁ Σωκράτης ὅμως εἶναι ἓνας ἀληθινὸς δάσκαλος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν θεωρία τοῦ λόγου προχωρεῖ στὴν ἀρετὴ τῆς ζωῆς.

Παρὰ τὴν ἀντίθεσή του ὅμως μέ τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Εὐριπίδη ὁ θαυμασμὸς τοῦ Νίτσε γιὰ τοὺς Ἕλληνες εἶναι μεγάλος, ὅταν χαρακτηρι-
στικά τονίζει. Πόσο θὰ πόνεσε καὶ θὰ υπέφερε ὁ λαὸς αὐτὸς γιὰ νὰ μπορέσει ἔτσι τόσο ὡραῖος νὰ γίνει. Καὶ θὰ τελειώσω μέ τὴν σημαντικὴ φράση τοῦ Νίτσε γιὰ τοὺς Ἕλληνες: «Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὅπως καὶ ἡ μεγαλοφυΐα ἀπλοῦ, γι' αὐτὸ εἶναι καὶ διδάσκαλοι ἀθάνατοι».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik (= Nietzsches Werke), Band I (Alfred Kröner Verlag in Leipzig) 1923, σσ. 15 - 172.
2. Φρειδερίκου Νίτσε: Ἡ γέννηση τῆς τραγωδίας ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς (μετάφρ. Κ. Α. Μεραναίου, ἐκδ. Μαοῆ).
3. Θεόφιλου Βέικου: Nietzsche, Μιά μεταφυσικὴ τῆς τέχνης, Θεσ/νίκη 1970, σσ. 43 - 58 (Διονυσιακό - Ἀπολλώνειο).
4. Ἀναστασίου Γιανναρά: Ἡ δυναδικὴ ἐπόσταση τῆς τραγωδίας καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἐρμηνεία τῆς, Ἀθήναι 1964, σσ. 22 (Μελέτη).
5. Eugen Fink: Nietzsches Philosophie, Stuttgart 1973³ (Kohlhammer), σσ. 14 - 20, 27 - 32, 170 - 179.
6. Martin Heidegger: Nietzsche, I, II, Pfullingen, Günther Neske, 1961.
7. Karl Jaspers: Προϋποθέσεις γιὰ μιὰ φιλοσοφικὴ κατανόηση τοῦ Nietzsche, Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν, Ἀθήναι, 3 (1935), σσ. 249 - 280 (μετάφρ. Παναγιώτη Κ. Κανελλόπουλου). Ἡ μετάφραση εἶναι ἐπιτυχημένη καὶ ἀριστη. Βλ. στὸ ἴδιο τεῖχος τοῦ Ἀρχεῖου ἓναν ἐπίλογο βαρυσήμαντο καὶ οὐσιώδη ἀπὸ τὸν μεταφραστή: Ἐξ ἀφορμῆς τῆς μελέτης τοῦ Karl Jaspers ("Ἐνας ἀναγκαῖος ἐπίλογος), σσ. 281 - 284.
8. Παναγιώτη Κανελλόπουλου: Μεταφυσικῆς προλεγόμενα, Ἀθήναι 1956, σσ. 309 - 316, ὅπου ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος διατυπώνει διεισδυτικὲς καὶ ἀξιόλογες κριτικὲς παρατηρήσεις ἀντίθετες πρὸς τὴ θεωρία τοῦ Νίτσε γιὰ τὸ ἐνστικτο, τὴ δύναμη καὶ τὴν ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ.
9. Δημητρίου Δ. Μούκανου: Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς πράξεως. Φιλοσοφικὴ θεμελίωσις καὶ κριτικὴ τῶν συστημάτων, Ἀθήναι 1968, σ. 68. Στὸ ἔργου μου αὐτὸ (σσ. 65 - 71) ἀναπτύσσω τὴ θεωρία τοῦ Νίτσε γιὰ τὸ ἠθικὸ πρόβλημα καὶ ἐπιχειρῶ μιὰ κριτικὴ αὐτῆς τῆς θεωρίας.
10. Δημητρίου Δ. Μούκανου: Ἡ ἔννοια τοῦ μύθου εἰς τὴν ἀρχαίαν Θράκην (Θρακικά, τόμ. 45, ἐν Ἀθήναις 1971, σσ. 7 - 23, περὶ Διόνυσου σσ. 13 - 17).
11. Wolfgang Schadowaldt: Ὁ θεὸς τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (μετάφρ. Κωνσταντίνου Μερβεντίτου, ἐν Ἀθήναις 1965, σσ. 38).
12. Νικολάου Σκουτερόπουλου: Ἡ προβληματικὴ τῆς κλασσικῆς παιδείας στὸ νεανικὸ ἔργο τοῦ F. Nietzsche, Ἀθήνα 1978 (Διδακτ. διατρ.).